

ПРОСТОРИ СЕЋАЊА

(Гордана Ђилас: *Север, удаљен звук*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево, 2015)

Поезија и азил простора

Кључна реч збирке песама *Север, удаљен звук* Гордане Ђилас је простор. Поезија у њој поприма необичну функцију, јер служи као својеврсни азил за простор. Старогрчка реч *syllan* означавала је насилно одвођење неке особе или насилно одузимање неке ствари. Негација те речи, *asylon*, служила је као ознака за нарочиту врсту простора, тј. за заштићени простор, простор у којем није могуће насилно одвођење. Посебност азила као институције састоји се управо у овој измештености изван домашаја насиља. Због тога није случајно да су се азили изворно налазили у близини храмова или светилишта. Измакнутост у односу на насиље сама по себи асоцира на неки вид светог. Недодирнутост профаним и тривијалним услов је за додир са истинским простором. Он код Ђилас није тек интуитивни оквир у којем се наше представе о спољашњости организују у консеквентну целину. Напротив, у истинском простору нема спољашњости, у њему нема других. Песникиња је у њему сама са собом:

Север, шири од свог географског одређења
Тоне у привремени починак
И никога више нема

(„Север, удаљен звук“)

Азил за простор је неопходан због тога што физички простор постаје све мање интиман. Песникиња исказује своју нелагоду ефектно уводећи слику границе која ишчезава, али при том нема за резултат повећавање, него умањивање простора.

Све је мање простора
Као да се смањују границе бића
(„Ово је неописива тама“)

Границе које се смањују не доносе просветитељско обећање еманципације. Ипак, оне помажу песникињи у настојању да сведе своја искуства, да дође до елементарног. То елементарно има различита лица. Оно упућује на односе међу којима Ђилас привилегује однос са другошћу, била она другост Бога, партнера или просто другог човека. Уколико се саглашавамо са тезом да је поезија тајна религија модерног доба,

онда ће нам теме које песникиња покреће бити веома блиске. Тајна религија се разликује од јавних по томе што није омеђена догмама, њен однос према светом је наглашено динамичан и нестабилан. Штавише, однос према светом овде не подразумева богатство искуства и стварност препуну значења. Напротив, додир са трансценденцијом креће из празног места, он изван себе не располаже ничим и не може се ни на шта ослонити:

Ничег више није било што би
Указивало да се било шта догодило
(„Претворен у лаж“)

Потреба песникиње за сећањем проистиче из потребе за личном историјом. Оно истински лично, Ђилас окупља око метафоре севера. Она традиционално функционише као прибежиште носталгичних, као магични синоним за непознато, одсутно, мистично, тихо. Север је место рођења песникиње, али и место њеног личног азила, конструисано уточиште из којег се она обраћа људима, стварима, божанском.

Фројд је на једном месту напоменуо да је љубав носталгија. Исто бисмо могли рећи и за поезију Гордане Ђилас. Код ње је поезија носталгија. Суочена са изневереним очекивањима, она настоји да се осврне унатраг и да сагледа разлоге због којих се ствари нису одвијале онако како се надала. Спремни смо да поверујемо да би се тешко могао пронаћи појединац којем је све што је замислио у животу пошло за руком тако беспрекорно да му никада, дословно ни у једном тренутку, није пало на памет да застане, да се замисли и да покуша да установи због чега се нешто одвијало управо онако како се одвијало. Искуство ускраћености могло би се означити као универзално, као сигнатура времена којој Ђилас даје посебан, личан печат:

Да залуд су сва прошла краљевства
Кад знала сам да ако бих успела да те домамим
Да би ми се рука расула у безброј малих територија
(„Знање“)

Свет људских активности је свет у којем ствари увек могу бити и другачије, што посебно бива истицано након разочаравајућих исхода. С друге стране, данас је веома мало оних другачијих, обећавајућих изгледа који би били у стању да у људски хоризонт унесу какву-такву будућносту шансу:

Као на непријатељској територији,
Никад се не зна одакле ће запуцати
(„Памтим све дане I“)

Црвена нит која се провлачи кроз ову збирку сведочи о рађању савременог субјекта из духа ускраћености. За ускраћену субјективност је карактеристично да њени рефлексивни потенцијали по правилу упућују на изостанак егзистенцијалног испуњења. А будући да људска егзистенцијална сфера не може да рачуна са апсолутном

испуњеношћу, простор за рекламирање ускраћености се принципијелно испоставља као бесконачан. Нови облик тоталитета упућује управо на ово заводљиво искуство ускраћености којем нико не може у потпуности да измакне. У позадини наших ситости Ђилас препознаје празнину и лично сиромаштво:

Навикнут си већ на осећај презасићености
И буке која ти помаже
Да се у њему што пре изгубиш
(„Мале ствари“)

Доба осујећености

Владавина осећања свеопште осујећености је зацело одговорна што за наше ухо свако афирмативно помињање ускраћености делује неозбиљно, па чак и бласфемично. Па ипак, појави освешћеног осећања ускраћености на цивилизацијској позорници пошло је за руком да повеже жељу за љубави и жељу за мишљењем. Присуство речи *filia* у ономе што зовемо филозофија речито говори о томе да иницијални корак мишљења никада није везан за пунину, него за празнину. Међутим, постоји озбиљна разлика између савременог односа према ускраћености и Платонове фасцинације Еросом. Антички филозоф је искористио слављеничку атмосферу гозбе да би на бесмртан начин скренуо пажњу многих поколења на ту несвакидашњу митолошку мешавину пунине и празнине чија животна судбина необично личи на филозофску потрагу, јер им је заједничко да доживљај ускраћености препознају као предуслов тражења пунине, и да се увек изнова одлучују на трагање, без обзира што унапред знају да оно до чега дођу никада не може постати њихов трајни посед. Лепота људског живота, та непрекидно зачињана авантура са исходом који је унапред познат, некада је била повезивана управо са иницијацијском моћи празнине.

За разлику од Платоновог нагласка, који и у случају заљубљених и у случају филозофа указује на пролазност додира са пунином, савремени нагласак скреће пажњу на неподношљиву трајност празнине. Некадашња срећа због привременог додира са трансценденцијом се на тај начин преобразила у савремену сету услед хронично недовољне иманенције. Уколико људска личност изражава суму наших односа са другим људима, онда се та укупност код Ђилас испоставља као простор симулираних блискости и недоречености:

На озареном крајичку дана
Чиниће ми се некако туђ и стран

Претвараће се да је сасвим нормално и
Очекивано, што сам, ето, баш сада ту

А ја ћу се претварати да сам добровољно дошла
(„Долазак“)

Смерови античког и савременог погледа на живот, на срећу и несрећу из основа различити и несамерљиви. Антички свет је искуство празнине трансформисао у искру која подстиче, док га је савремени преобратио у неисцрпни ресурс рефлексивности о неиспуњености савременог живота. То ипак не значи да је савремена поезија постала повлашћени медиј људског самосажалења. Напротив, када се учини да излаза нема и да су сва врата трајно затворена, Ђилас ствара простор за своју личну религиозност. Настањујући је у области у којој се додирују божанско и људско, песникиња се обраћа Богу као некој успелој егзистенцији:

Твој задатак најтежи је задатак

* * *

Да попуниш све неостварене могућности
Да надоместиш неког драгог
Из непостојања долазиш, и приличи ти да
Такве ствари умеш да објасниш
(„Плач уочи Светог Јована“)

Обећање пунине за песникињу остаје трајна загонетка, привилегија трансценденције. Њени стихови су најлепши онда када им пође за руком промена плана, у којој нам се чини да се међусобно преливају односи према Богу, ближњем, другом човеку. Таман помислимо да се ради о песми религијске садржине, када откријемо да је посредни однос према овоземаљској љубави. И обратно, стихови нам понекад сугеришу да је реч о осећањима према сину или некоме веома блиском, али се у наредном тренутку осведочавамо да се песникиња обраћа божанској трансценденцији. Отуда се за њене просторе сећања може рећи да су испуњени будном спремношћу на промену. Она је сасвим супротна немоћи коју буде изјаловљена искуства. Песникиња познаје и једно и друго. Доминантно осећање ускраћености се надокнађује променом перспектива и храбрим спремношћу за различите видове односа. Песничкој носталгији љубав никада није била непозната.